

ריבית על פיצויי הפקעה

מאת

משה י. קמר, עו"ד

סעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור, התשכ"ד-1964, קובע:

"נרכשו זכויות במקרקעין מכוח חוק רכישה פלוני, ישולמו לבעל הזכויות פיצויים בסכום שווי הזכויות צמוד למדד המחירים לצרכן, בתוספת ריבית לא צמודה בשיעור של 4% לשנה עד יום ט' בניסן התשנ"ג (31 במרס 1993), וריבית צמודה בשיעור של 1.5% לשנה מיום י' בניסן התשנ"ג (1 באפריל 1993) ואילך על שווי הזכויות בלבד, לפי זה: ...".

ההוראה בדבר תשלום הפרשי הצמדה וריבית שבסעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור הינה הוראה מהותית. הזכות לקבל הפרשי הצמדה וריבית על פיצויי הפקעה הינה זכות מוקנית, בהבדל מהסמכות המוקנית לרשות שיפוטית לפסוק הפרשי הצמדה וריבית על חוב פסוק, סמכות שהינה נתונה לשיקול-דעתה של הרשות. לענין זה נאמר בספרו של אריה קמר, **דיני הפקעת מקרקעין**, מהדורה שישית (2001), כך (בעמ' 468):

"ההצמדה והריבית הקבועות בחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור שונות בשתי נקודות עקרוניות מההצמדה והריבית הקבועות בחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א-1961:

(1) ההצמדה הקבועה בחוק פסיקת ריבית והצמדה הינה רק לגבי חוב פסוק. לעומת זאת, הזכות לקבל הפרשי הצמדה על-פי החוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור הינה זכות מהותית, שאינה מותנית בקיומו של פסק-דין. המסקנה המתבקשת מהבדל זה היא, שאם שילמה הרשות המפקיעה לתובע רק את הקרן, זכאי הוא להגיש תביעה לתשלום הפרשי ההצמדה והריבית בלבד.

(2) החוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור מקנה לתובע זכות לקבל הפרשי הצמדה וריבית ואין בית המשפט רשאי להפעיל שיקול-דעת ולשלול מהתובע הפרשי הצמדה וריבית (למעט בסייג הקבוע בסעיף 10 לחוק), או לקבוע להם שיעור שונה מהשיעור הקבוע בחוק. לעומת זאת, חוק פסיקת ריבית והצמדה אינו מקנה לתובע זכות כזו, אלא לבית המשפט יש שיקול-דעת בנדון לאור מכלול נסיבות התביעה."

ההוראה המהותית שבסעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור דומה, דרך משל, להוראת סעיף 11(ב) לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א-1970. לעניין זה נפסק בפרשת ליבל¹, מפי כבי' השופט ברק (בעמ' 52):

"... על-פי חוק פסיקת ריבית והצמדה אין לנושה זכות לקבל ריבית, אלא העניין נתון לשיקול-דעת בית המשפט. בכך שונה פסיקת הריבית על-פי חוק פסיקת ריבית והצמדה מפסיקת ריבית על-פי הדין הסובסטאנטיבי (כגון, סעיף 11(ב) לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א-1970). על-פי הדין הסובסטאנטיבי, עניין הריבית הוא לרוב חלק מהערכת הנזק, ובעניין זה אין, בדרך כלל, שיקול-דעת, אם לפסוק ריבית אם לאו. לא כן הדין על-פי חוק פסיקת ריבית והצמדה, שהוא תמיד עניין שבשיקול-דעת בית המשפט."

הוראתו של סעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור תוקנה בשנת 1995.² התיקון התבטא בכך, שהריבית הלא-צמודה בשיעור של 4% לשנה הוגבלה עד ליום 31.3.1993, ומאותו מועד ואילך הומרה בריבית צמודה בשיעור של 1.5% לשנה.

סעיף 12 לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור קובע:

"שר האוצר רשאי, באישור ועדת הכספים של הכנסת, לשנות את שיעורי הריבית וההצמדה האמורים בסעיף 8."

חרף סמכותו זו, לא שינה שר האוצר עד היום את שיעורי הריבית וההצמדה האמורים.

מטרתו של מאמר זה לעניין הריבית על פיצויי הפקעה היא כפולה:

(א) להצביע על כך, שיש לתקן את שיעור הריבית הקבוע בסעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור ולהעמידו על השיעורים הקבועים בסעיף 3 לחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א-1961;

(ב) להצביע על כך, שיש לשנות את תקופת הריבית (בין אם המדובר בשיעור של 1.5% הקבוע בסעיף 8(א) לחוק, ובין אם המדובר בשיעור המתוקן), באופן שתחל לכל המאוחר ביום 13.4.1989 ואילך (ולא ביום 1.4.1993).

לבתי המשפט מוקנית הסמכות לתקן את הוראת הריבית שבסעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור, אם יגיעו למסקנה, כי אין היא עולה בקנה אחד עם הוראותיו של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו. סמכותם זו של בתי המשפט נובעת מכך, שהוראת הריבית שבסעיף 8(א) לחוק תוקנה בשנת 1995, דהיינו, לאחר חקיקתו של חוק-היסוד³.

1. די"נ 15/79 ליבל נ' הרשות המוסמכת לצורך חוק נכי רדיפות הנאצים, התשי"ז-1957, פ"ד ל"ה(3) 29.
2. סעיף 1 לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור (תיקון מס' 8), התשנ"ה-1995.
3. ע"א 3964/97 מדינת ישראל נ' בורז'יקובסקי, תקדין עליון 2000(3) 9.

לבתי המשפט מוקנית הסמכות לבטל או לתקן חוק שנחקק לאחר חקיקת חוק-היסוד, אשר אינו עולה בקנה אחד עם הוראותיו של חוק-היסוד⁴. הסמכות לבטל או לתקן חוק שכזה מוקנית גם לגבי חוק מתקן גרידא⁵.

משגילה המחוקק דעתו בשנת 1995, בתיקון מס' 8 לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור, כי יש להכניס שינוי הן בשיעורה של הריבית בגין פיצויי ההפקעה והן בדרך חישובה (1.5% לשנה בחישוב צמוד ומצטבר, לעומת 4% לשנה על הקרן בלבד), וכן קבע הוראה בדבר תחולה רטרואקטיבית, מוסמך בית המשפט לתקן את שיעור הריבית ואת פרק-הזמן הרטרואקטיבי לתשלומה.

תנאי יסודי בהפקעה הוא, שהיא נעשית באופן כפוי; הרשות המפקיעה כופה על הפרט את רצונה לרכוש את מקרקעיו, חרף חוסר רצונו להיפרד ממקרקעיו. הפקעת המקרקעין פוגעת איפוא קשות ובאופן חמור באחת מזכויות היסוד של האדם, הזכות לקניין. ההצדק לתוקפה של הפגיעה הוא בצורך של הציבור במקרקעיו של הפרט למטרות ציבוריות. כנגד זאת עומדת חובתה של הרשות המפקיעה לאיין את הפגיעה הכלכלית בבעל המקרקעין שהופקעו⁶. מטרת הפיצויים היא להעמיד את בעל המקרקעין שהופקעו באותו מצב כספי שבו עמד ערב ההפקעה⁷. הפיצוי בעד ההפקעה צריך להיות נאות, מלא והוגן⁸.

סעיף 8 ("פיסקת ההגבלה") לחוק-היסוד: כבוד האדם וחירותו מחייב, שחוקים הנוגעים לפיצויי הפקעה, שנחקקו לאחר חקיקת חוק-היסוד, יעמדו בתנאי פיסקת ההגבלה ובכללם התנאי לפיו החוק הפוגע חייב להיות "הולם את ערכיה של מדינת ישראל", נועד ל"תכלית ראויה" ופוגע בזכות הקניין רק "במידה שאינה עולה על הנדרש". פיסקת ההגבלה חלה - מכוח סעיף 11 לחוק-היסוד - גם על שר האוצר.

חקיקה הקובעת פיצויי הפקעה חלקיים פוגעת בזכות הקניין ואינה עולה בקנה אחד עם הוראות פיסקת ההגבלה. לעניין זה נפסק בעניין **הולצמן**⁹ מפי כב' הנשיא ברק (בעמ' 650):

"... הפקעה הינה פעולה כדין המממשת את האחריות החברתית של הקניין. היא גוררת עמה פיצוי הולם לבעל הקניין (...). הפקעה זו והפיצוי המשולם בעקבותיה צריכים כמובן לקיים את דרישותיה של פיסקת ההגבלה.

האם חקיקה הקובעת פיצוי בשיעור של 60% מערכה של חלקה שהופקעה במלואה פוגעת בזכות הקניין, והאם פגיעה זו תואמת את פיסקת ההגבלה? נראה לי כי

4. ע"א 6821/93 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי ואח', פ"ד מ"ט(4). 221.
5. ע"א 6821/93 ש, בעמ' 260-263, 429; בג"ץ 5263/94 הירשנזון ואח' נ' שר האוצר, פ"ד מ"ט(5) 837, 846; בג"ץ 6055/95 צמח נ' שר הבטחון ואח', תקדין עליון (3)99. 1400.
6. ראו בהרחבה: אריה קמר, **דיני הפקעת מקרקעין**, מהדורה שישית (2001), בעמ' 16-17, 28-33.
7. ע"א 589/87 **משרד השיכון ואח' נ' בירנבוים ואח'**, פ"ד מ"ט(1) 625, 632; אריה קמר, **דיני הפקעת מקרקעין**, מהדורה שישית (2001), בעמ' 333.
8. ע"א 5546/97 **הוועדה המקומית לתכנון ולבניה קרית אתא נ' הולצמן**, פ"ד נ"ה(4) 629, 642, 650; ע"א 3964/97 **מדינת ישראל נ' בורזיקובסקי**, תקדין עליון (3)2000. 9; בג"ץ 840/97 **סבית ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'**, (לא פורסם); אריה קמר, **דיני הפקעת מקרקעין**, מהדורה שישית (2001), בעמ' 28-33.
9. ע"א 5546/97 **הוועדה המקומית לתכנון ולבניה קרית-אתא נ' הולצמן**, פ"ד נ"ה(4). 629.

חקיקה זו פוגעת בזכות הקניין. אין לראות בה אך מימוש (פנימי) של האחריות החברתית של הקניין. תוקפה של חקיקה זו חייב אפוא לקיים את דרישותיה של פיסקת ההגבלה. הנטל להוכיח זאת מוטל על הרשות המפקיעה. דרישותיה של פיסקת ההגבלה אינן מתקיימות בענייננו. די אם אציין כי החקיקה אינה מידתית. היא מנצלת את האחריות החברתית של הקניין מעבר למידתיות הנדרשת...".

המועד לשומת פיצויי ההפקעה הינו מועד אשר חל בעבר. פיצויי ההפקעה נישומים למועד ההפקעה. בין מועד זה לבין מועד תשלום הפיצויים חולפות לעיתים שנים רבות. סכום הפיצויים הינו היסטורי ועל-פי-רוב אינו משקף את השווי הריאלי של המקרקעין, אלא שווי נמוך הימנו. כדי לתקן במעט עיוות זה נקבעו בסעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור הוראות בדבר הצמדת הפיצויים למדד המחירים לצרכן וכן הוראות בדבר תשלום ריבית. תכלית הצמדתם של הפיצויים הינה לשערך במידת-מה את סכום קרן הפיצויים, כדי לנטרל את השפעת האינפלציה במטבע הישראלי. תכליתה של הריבית הינה לפצות על מחיר הכסף. במילים אחרות: בעל המקרקעין זכאי היה לקבל את כספי הפיצויים סמוך לאחר ההפקעה ותפיסת ההחזקה במקרקעין על-ידי הרשות המפקיעה. משלא שילמה לו הרשות המפקיעה את הפיצויים באותו מועד והחזיקה אותם בידיה, קמה זכותו לקבל ממנה את מחיר השימוש בכסף. מחיר זה הוא הריבית הריאלית. על-מנת שהריבית אכן תמלא את תכליתה, עליה לחול הן על קרן הפיצויים והן על הפרשי ההצמדה (ריבית צמודה) וכן עליה להיות בשיעור המקובל. אם אחד משני התנאים הללו אינו מתקיים, אין הריבית משיגה את תכליתה.

בהקשר זה נפסק בעניין הורוביץ¹⁰, מפי כב' השופט חשין (בעמ' 44):

"... הצמדת פיצויי-ההפקעה והוספת ריבית וריבית צמודה - כדבר החוק המתקן - נועדו לפצות את הבעלים (ולו באורח חלקי) גם על הפקעת הקרקע, גם על העיכוב בתשלום פיצויי-ההפקעה. פיצויי-ההפקעה (פיצויי-הקרן) המוצמדים למדד אמורים לפצות את הבעלים על שווייה של הקרקע בחישוב ריאלי ליום התשלום. בכך זוכה הבעלים לפיצוי הולם בשל ירידת ערך הכסף ככל שהמדובר בשווייה של הקרקע. ואילו הריבית והריבית צמודת-המדד אמורות לפצות את הבעלים (למצער באורח חלקי) על הפסדי הפירות בשל עיכוב הכספים בידי הרשות (פיצויי-פירות). משזכה בעלים גם בפיצויי-קרן גם בפיצויי פירות כדבר החוק המתקן, פשוט שאין הוא זכאי לפיצויי-קרן ולפיצויי-פירות נוספים. ודוק: לא אמרנו כי פיצויי הפירות שהבעלים זוכה בהם יש בהם כדי לפצותו על כל 'נזקי-הפירות' שהבעלים נושא בהם...".

בהקשר זה יצויין, כי גם תשלום שווי המקרקעין ליום ההפקעה, כשהוא צמוד למדד, אין בו בהכרח כדי ליתן לבעלים פיצוי מלא על שווי המקרקעין (פיצויי הקרן), שכן, אין בהכרח קורלציה בין עליית שווי המקרקעין מיום ההפקעה עד ליום התשלום לבין עליית המדד. לעניין זה נאמר בספרו של אריה קמר, דיני הפקעת מקרקעין, מהדורה שישית (2001) כך (הערה 89, בעמ' 473):

10. ע"א 2405/91 מדינת ישראל נ' עזבון המנוח הרב פנחס דוד הורוביץ ז"ל, פ"ד נא (5) 23.

"... בית המשפט הוסיף ואמר שם: 'פיצויי-ההפקעה (פיצויי-הקרן) המוצמדים למדד אמורים לפצות את הבעלים על שווייה של הקרקע בחישוב ריאלי ליום התשלום'. אמירה זו אינה מדוייקת. אין מתאם בין העלייה הריאלית של מחירי המקרקעין לבין מדד המחירים לצרכן, ועל-פי-רוב העלייה הריאלית של מחירי המקרקעין משיגה את המדד. באופן זה, על-פי-רוב, אין בתשלום ההצמדה כדי לתת לבעלים פיצוי מלא בגין עליית מחירי המקרקעין."

הוראתו של סעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור הינה בלתי-מידתית בעליל, הואיל והיא מפלה לרעה ומקפחת את זכותם של בעלי מקרקעין שהופקעו לעומת כל אזרח במדינה הזכאי לקבל מרעהו או מרשויות השלטון כספים. הן בחוק הכללי, המקנה סמכות לרשות שיפוטית לפסוק הפרשי הצמדה וריבית על חובות פסוקים, והן בעשרות חוקים ותקנות ספציפיים בתחומים נרחבים ושונים, אשר בהם מצויות הוראות בדבר תשלום כספים בצירוף הפרשי הצמדה וריבית (הן תשלומים של האזרחים לרשויות והן החזרים של הרשויות לאזרחים), הריבית הינה לפחות בשיעור של 4% ריבית צמודה בחישוב שנתי.

ככל הנראה, החוק היחיד הקובע ריבית צמודה בשיעור של 1.5% לשנה הוא החוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור, שמכוחו משלמות רשויות מפקיעות לבעלי מקרקעין שהופקעו הפרשי הצמדה וריבית. לקביעת שיעור הריבית הנמוך בתיקון מס' 8 לחוק אין כל הצדקה והיא עומדת בניגוד להוראותיה של פסקת ההגבלה שבחוק-היסוד. מצב דברים זה הינו בלתי-סביר בעליל, שכן, ההפקעה הינה אקט שנכפה על בעל המקרקעין. בעל המקרקעין אינו חפץ שמקרקעיו יופקעו, אפילו כנגד תשלום פיצויים, אך אין לו שליטה על מצב דברים זה, שכן, הרשות המפקיעה היא זו שמכתיבה את ביצוע ההפקעה. כל זאת בהבדל ברור מעיסקה שעושה בעל מקרקעין עם רעהו או עם הרשות, ואשר אליה נכנס הוא מרצונו הטוב והחופשי. אם בגין כל תביעה כספית זכאי התובע לקבל את כספו בצירוף הפרשי הצמדה וריבית בשיעור הקבוע בסעיף 3א לחוק פסיקת ריבית והצמדה, אזי קל-וחומר שבעל מקרקעין שהופקעו יהיה זכאי לקבל את פיצויי ההפקעה כשהם צמודים ונושאים את הריבית האמורה, ולא את הריבית המקוצצת הקבועה בחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור, ששיעורה כשליש ופחות משיעורה של הריבית שעל-פי חוק פסיקת ריבית והצמדה.

על הוראתו זו של סעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור נמתחה ביקורת בספרו של אריה קמר, **דיני הפקעת מקרקעין**, מהדורה שישית (2001) (הערת שוליים 87, בעמ' 472):

"אכן, התיקון שהוכנס בחוק בתיקון מס' 8, בהמרת הריבית הלא-צמודה על הקרן בלבד בריבית צמודה, תיקן במידה מסויימת את העוול שהיה קיים בהוראה הקודמת של החוק. ברם, תיקון זה הינו חלקי בלבד, שכן, בכל תביעה כספית זכאי תובע שזכה לקבל כספים בצירוף הפרשי הצמדה וריבית צמודה בשיעור 4% לשנה החל ביום היווצר העילה, זאת מכוח הוראות החוק הכללי, חוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א-1961. ואילו בהפקעות שלגביהן חל החוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור קיימת מגבלה כפולה על הריבית: מבחינת התקופה - לא מהמועד שלגביו נישומים הפיצויים, אלא ממועד מאוחר יותר, 1.4.93. ומבחינת שיעור הריבית - לא 4% לשנה לפי חוק פסיקת ריבית והצמדה, אלא 1.5% לשנה. הצידוק לשלם בהפקעות ריבית בשיעור גבוה ולכל התקופה חזק במקרים רבים על פני

הצידוק לעשות כן בתביעות כספיות רגילות, שכן, ההפקעה נעשית בעל-כורחו של הבעלים, תוך פגיעה בזכות הקניין שלו, ולטובת הציבור. דין הוא שהציבור יישא על שכמו את מחיר הכסף שהפסיד בעל המקרקעין עד שקיבל את הפיצוי. ולמצער, נכונים הדברים לגבי תקופת העיכוב שערכה הרשות המפקיעה את תשלום הפיצויים לבעלים מיום שנטלה את ההחזקה במקרקעין המופקעים. יצוין, כי התיקון האמור לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור נחקק לאחר כניסתו לתוקף של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו. התיקון צריך, איפוא, לעמוד בתנאיה של פסקת ההגבלה. אכן, התיקון משפר את המצב שקדם לו. אולם, לא במידה מספקת. ייתכן, איפוא, שבית המשפט יקבע, כי התיקון טעון תיקון, תוך השוואתו להוראתו של חוק פסיקת ריבית והצמדה.¹¹

סעיף 3א לחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א-1961, מורה, כי רשות שיפוטית הפוסקת לבעל-דין סכום כסף, רשאית לפי שיקול-דעתה לפסוק הפרשי הצמדה וריבית. ביום 13.4.1989 הפכה הריבית לפי חוק זה לריבית צמודה בשיעור של 8% לשנה¹¹. ביום 1.6.1993 שונה שיעור הריבית הצמודה ל-4% לשנה¹². ביום 29.3.2001 תוקנה ההגדרה של "הפרשי הצמדה וריבית" בחוק פסיקת ריבית והצמדה¹³ כדלקמן:

"הפרשי הצמדה וריבית" - הפרשי הצמדה, בצירוף ריבית צמודה, בשיעור ובדרך חישוב שקבע שר האוצר, בהתייעצות עם שר המשפטים ועם נגיד בנק ישראל ובאישור ועדת הכספים של הכנסת, על הסכום שמדובר בו בסעיף 2.

סעיף 8 לתיקון מס' 8 לחוק הנ"ל קובע, כי תחילתו של החוק ביום כניסתו לתוקף של תקנות שיוקנו. ביום 20.2.2003 הותקנו תקנות פסיקת ריבית והצמדה (קביעת שיעור הריבית ודרך חישובה), התשס"ג-2003, שתחילתן ביום 1.4.2003 (סעיף 8 לתקנות). תקנה 2 לתקנות קובעת:

"שיעור הריבית הצמודה כמשמעותה בהגדרה 'הפרשי הצמדה וריבית' שבחוק יהיה, לכל רבעון, בשיעור הריבית הצמודה המשתנה, ובלבד ששיעור זה לא יפחת מ-0%, בתוספת 1 נקודת אחוז."

תקנה 1 לתקנות מגדירה "ריבית צמודה משתנה" כך:

"ריבית בשיעור משתנה שלכל רבעון תהיה בשיעור ממוצע תשואה צמודה יומית משוקללת ברבעון הקודם, כשהוא מעוגל לעשירית האחוז הקרובה ביותר."

תקנה 6 לתקנות קובעת:

11. סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל (תיקון מס' 8), התשמ"ט-1989.
 12. צו הריבית (שינוי שיעורים), התשנ"ג-1993. ראו סקירה בעניין זה בע"א 6663/93 צאיג נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה ראשון-לציון, פ"ד נ"ה(1) 49, 84.
 13. סעיף 1 לחוק פסיקת ריבית והצמדה (תיקון מס' 8), התשס"א-2001.

"החשב הכללי במשרד האוצר או מי שהוא הסמיכו לכך יפרסם ברשומות ובאתר האינטרנט של משרד האוצר את שיעורי הריבית לפי תקנות אלה לכל רבעון; הפרסום באינטרנט יהיה בתוך 10 ימים מתום כל רבעון."

בהתאם לתקנות פורסמו באתר האינטרנט של משרד האוצר שיעורי הריבית הצמודה דלקמן:

- מתאריך 1.4.2003 עד תאריך 30.6.2003 - 6.3% ;
- מתאריך 1.7.2003 עד תאריך 30.9.2003 - 5.5% ;
- מתאריך 1.10.2003 עד תאריך 31.12.2003 - 5.2% .

מכל המקובץ עולה, כי על-פי חוק פסיקת ריבית והצמדה, יש לשלם על חוב פסוק הפרשי הצמדה וכן ריבית שנתית צמודה ומצטברת בשיעורים הבאים:

- (א) לתקופה 13.4.1989-30.5.1993 - ריבית בשיעור 8% ;
- (ב) לתקופה 1.6.1993-31.3.2003 - ריבית בשיעור 4% ;
- (ג) לתקופה 1.4.2003-30.6.2003 - ריבית בשיעור 6.3% ;
- (ד) לתקופה 1.7.2003-30.9.2003 - ריבית בשיעור 5.5% ;
- (ה) לתקופה 1.10.2003-31.12.2003 - ריבית בשיעור 5.2% .

בחוקים רבים אחרים, שעניינם תשלומים לרשויות המדינה או החזר כספים מהרשויות לאזרחים, נקבעו הוראות המחייבות תשלום הפרשי הצמדה וריבית כהגדרתם בסעיף 3א לחוק פסיקת ריבית והצמדה. להלן תיעשה הפניה אל חלק מחוקים אלה:

- חוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000, סעיף 19 ;
- פקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], התש"ל-1970, סעיף 11ד(ב) ;
- חוק הבלו על דלק, התש"ח-1958, סעיף 25ג ;
- פקודת הובלת טובין בים, סעיף 5(ד)(2) ;
- חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967, סעיף 9(ג) ;
- חוק ההסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב), התשנ"ג-1992, סעיף 16 ;
- חוק ההסדרים במשק מדינת ישראל (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת 2002), התשס"ב-2002, סעיף 25ד(ד) ;
- חוק ההסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה), התשנ"ה-1995, סעיפים 27ג ו-27ד ;
- חוק ההסדרים במשק המדינה (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב והמדיניות הכלכלית לשנת הכספים 2002), התשס"ב-2002, סעיף 48 ;
- חוק הסכמים קיבוציים, התשי"ז-1957, סעיף 28(ד) ;
- חוק השקעות משותפות בנאמנות, התשנ"ד-1994, סעיפים 117(ד) ו-118 ;
- חוק החברות, התשנ"ט-1999, סעיף 357 ;

- חוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981, סעיף 28 ;
 - חוק יישום ההסכם בדבר רצועת עזה ואיזור יריחו (הסדרים כלכליים והוראות שונות) (תיקוני חקיקה), התשנ"ה-1994, סעיף 161ג(ב) ;
 - חוק כביש אגרה (כביש ארצי לישראל), התשנ"ה-1995, סעיף 12ג ;
 - פקודת מחלות בעלי חיים [נוסח חדש], התשמ"ה-1985, סעיפים 27ג ו-27ד ;
 - פקודת המכס, סעיף 203א(ב) ;
 - חוק משק הגז הטבעי, התשס"ב-2002, סעיף 80 ;
 - פקודת מסילות הברזל [נוסח חדש], התשל"ב-1972, סעיף 17(ד)(3) ;
 - חוק המתווכים במקרקעין, התשנ"ו-1996, סעיף 18(ב) ;
 - חוק העבירות המינהליות, התשמ"ו-1985, סעיף 17א ;
 - חוק עובדים זרים (איסור העסקה שלא כדין והבטחת תנאים הוגנים), התשנ"א-1991, סעיף 1(ב) ;
 - חוק לעידוד השקעות הון בחקלאות, התשמ"א-1980, סעיף 41 ;
 - חוק לעידוד המגזר העסקי (קליטת עובדים) (הוראת שעה), התשנ"א-1991, סעיף 4(ב) ;
 - חוק לעידוד מחקר ופיתוח בתעשייה, התשמ"ד-1984, סעיף 47 ;
 - חוק הפיקדון על מכלי משקה, התשנ"ט-1999, סעיף 14 ;
 - חוק רישום ציוד וגיוסו לצבא-הגנה לישראל, התשמ"ז-1987, סעיפים 1 ו-22 ;
 - חוק שירות התעסוקה, התשי"ט-1959, סעיף 161ג(ב) ;
 - חוק שירותי תיירות, התשל"ו-1976, סעיף 12ד(ז) ;
 - חוק שירות נתוני אשראי, התשס"ב-2002, סעיף 45 ;
 - חוק תאגידי מים וביוב, התשס"א-2001, סעיפים 134(ג) ו-135 ;
 - חוק תכנית החירום הכלכלית (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקצוב והמדיניות הכלכלית לשנות הכספים 2002 ו-2003), התשס"ב-2002 ;
 - חוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב-1982, סעיפים 37א ו-37ה.
- בתקנות רבות, שעניינן תשלומים לרשויות המדינה או החזר כספים מהרשויות לאזרחים, נקבעו הוראות המחייבות תשלום הפרשי הצמדה וריבית כהגדרתם בסעיף 3א לחוק פסיקת ריבית והצמדה. להלן תיעשה הפניה אל חלק מתקנות אלה :
- תקנות האפוטרופוס הכללי (סדרי דין וביצוע), התשל"ח-1978, סעיף 25 ;
 - תקנות הבזק (זכיונות), התשמ"ח-1987, סעיף 27(ב) ;
 - תקנות הבזק (תמלוגים), התשס"א-2001, סעיף 1 ;
 - תקנות הביטוח הלאומי (השתתפות במימון פעולות בטיחות וגיחות בעבודה), התשמ"ח-1988, סעיף 5 ;
 - תקנות בית משפט (אגרות), התשמ"ח-1987, סעיף 6(ב) ;

- תקנות החברות (כללים בדבר מינוי כונסי נכסים ומפרקים ותשלום שכרם), התשמ"א-1981, סעיף 13(ג);
- תקנות הטלגרף האלחוטי (רשיונות, תעודות ואגרות), התשמ"ז-1987, סעיף 17(ד);
- תקנות פיצויים לנפגעי תאונות דרכים (קרן למימון פעולות למניעת תאונות), התשמ"א-1980, סעיף 6;
- תקנות הפיקוח על עסקי ביטוח (תנאי חוזה לביטוח דירות ותכולתן), התשמ"ו-1986, סעיף 20(ג);
- תקנות הרשות השניה לטלויזיה ורדיו (כספים), התשנ"ב-1992, סעיפים 1 ו-7;
- כללי הרשות השניה לטלויזיה ורדיו (החזר תשלומי מימון), התשנ"ב-1992, סעיף 3(א);
- תקנות שירותי הסעד (הסכם להחזקת נזק-מפגר במעון), התשס"א-2001, סעיף 12(ב);
- תקנות שמירת הנקיון (היטל לשמירת הנקיון), התשמ"ז-1987, סעיף 3(ג).

בחוקים ובתקנות מסויימים אף נקבעו הפרשי הצמדה וריבית צמודה בשיעור העולה במידה משמעותית על השיעור הקבוע בסעיף 3א לחוק פסיקת ריבית והצמדה:

- חוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981, סעיף 28א (פי-שלושה מהריבית הקבועה בסעיף 3א לחוק פסיקת ריבית והצמדה);
- חוק חיילים משוחררים (החזרה לעבודה), התש"ט-1949, סעיף 21(ה) (ריבית צמודה בכפל השיעור הקבוע בסעיף 10א(א) לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967);
- חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975, סעיף 5ד (ריבית צמודה בשיעור 12% לשנה);
- תקנות הסדרים במגזר החקלאי המשפחתי (כללים לקביעת חובות וזכויות בהעדר מאזנים), התשנ"ה-1994, סעיף 2(2) (ריבית צמודה בשיעור 7% לשנה);
- תקנות רשות הדואר (ריבית פיגורים והפרשי הצמדה), התשנ"ב-1992, סעיף 2 (ריבית צמודה בשיעור של 6% לשנה);
- תקנות הרשות השניה לטלויזיה ורדיו (כספים), התשנ"ב-1992, סעיף 1;
- כללי הרשות השניה לטלויזיה ורדיו (החזר תשלומי מימון), התשנ"ב-1992, סעיף 3(א).

בחוקי המיסים מצויות הוראות המחייבות תשלום הפרשי הצמדה וריבית צמודה בשיעור של 4% לשנה על תשלומים המגיעים לרשות מהאזרח, ובהתאם לכך - על החזרי תשלומים מהרשות לאזרח, כדלקמן:

פקודת מס הכנסה (נוסח חדש) - סעיף 159א(א) לפקודה מגדיר "הפרשי הצמדה וריבית"
כך:

"תוספת לסכום שמדובר בו, השווה לסכום האמור כשהוא מוכפל בשיעור עליית מדד המחירים לצרכן בתקופה הנדונה, בתוספת ריבית בשיעור של 4% לשנה על

הסכום שמדובר בו לאחר שנוספו הפרשי הצמדה כאמור, או בשיעור אחר שקבע שר האוצר באישור ועדת הכספים של הכנסת.

יצויין, כי בעבר היו שיעורי הריבית הצמודה לפי הפקודה גבוהים יותר :

- מיום 1.7.1989 ועד ליום 28.2.1991 היה שיעור הריבית הצמודה 8% לשנה (סעיף 1 לצו המיסים (שינוי שיעור ריבית), התשמ"ט-1989);
- מיום 1.3.1991 ועד ליום 14.6.1993 היה שיעור הריבית הצמודה 6% לשנה (סעיף 1 לצו המיסים (שינוי שיעור ריבית), התשנ"א-1991);
- מיום 15.6.1993 ואילך שיעור הריבית הצמודה הוא 4% לשנה (סעיף 1 לצו המיסים (שינוי שיעור ריבית) (תיקון), התשנ"ג-1993).

סעיף 187 לפקודה מחייב את הנישום לשלם על המס הפרשי הצמדה וריבית כהגדרתם בסעיף 159א(א). סעיפים 159א ו-160 לפקודה מזכים את הנישום לקבל החזר מס ששולם ביתר בצירוף הפרשי הצמדה וריבית כהגדרתם בסעיף 159א(א).

חוק מיסוי מקרקעין (שבח, מכירה ורכישה), התשכ"ג-1963 - סעיף 1 לחוק מגדיר "הפרשי הצמדה וריבית" הגדרה זהה להגדרה שבפקודת מס הכנסה. יצויין, כי גם על-פי חוק זה, שיעורי הריבית הצמודה בעבר היו גבוהים יותר משיעור הריבית של 4% כיום, כמפורט לעיל. סעיף 94א(א) לחוק קובע, כי לסכומי מס שלא שולמו במועד יתוספו הפרשי הצמדה וריבית. סעיף 103א לחוק קובע, כי לסכומים שיש להחזירם יתוספו הפרשי הצמדה וריבית.

חוק מס ערך מוסף, התשל"ו-1975 - סעיף 93 לחוק מגדיר "הפרשי הצמדה וריבית" הגדרה זהה להגדרה שבפקודת מס הכנסה. יצויין, כי גם על-פי חוק זה, שיעורי הריבית הצמודה בעבר היו גבוהים יותר משיעור הריבית של 4% כיום, כמפורט לעיל. סעיף 97 לחוק קובע, כי לסכומי מס שלא שולמו במועד יתוספו הפרשי הצמדה וריבית. סעיף 105 לחוק קובע, כי לסכומים שיש להחזירם יתוספו הפרשי הצמדה וריבית.

בחיקוקים אחרים נקבעו הוראות בדבר תשלומים לרשויות או החזרי תשלומים לאזרחים בצירוף הפרשי הצמדה וריבית הקבועים בסעיף 159א לפקודת מס הכנסה, ואלה הם :

- חוק לייצוב המשק, התשמ"ה-1985, סעיף 8(ג);
- חוק מס הכנסה (עידוד להשכרת דירות) (הוראת שעה ותיקוני חוק), התשמ"א-1981, סעיף 3(ב);
- תקנות מס הכנסה (תנאים להעברת נכס בפטור בין חברות אחיות), התשנ"ד-1994, סעיף 3;
- תקנות המסים (גביה) (קביעת הוצאות שהוצאו בנקיטת אמצעי אכיפה), התשנ"ג-1993, סעיף 2.

בהקשר זה יש לזכור, כי המחוקק היה ער לזכויותיו של בעל המקרקעין שהופקעו, ועל כן החוק שקבע לראשונה הסדר של הפרשי הצמדה וריבית נחקק דווקא לגבי פיצויי הפקעה¹⁴. רק כשנתיים מאוחר יותר, בשנת 1979, תוקן חוק פסיקת ריבית ונקבעו בו הוראות בדבר תשלום הפרשי הצמדה וריבית על כלל החובות הפסוקים¹⁵.

יתר-על-כן; בעוד ששיעור הריבית שנקבע בתיקון מס' 2 לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור בשנת 1977 הועמד על 4% לשנה, נקבע בתיקון מס' 3 לחוק פסיקת ריבית בשנת 1979 שיעור מופחת של 3% לשנה. רק בשנת 1984 - שבע שנים לאחר חקיקתו של תיקון מס' 2 לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור - תוקן גם חוק פסיקת ריבית והצמדה, ושיעור הריבית בו הועמד על 4%¹⁶.

גישתו זו של המחוקק מלמדת על כך, שהמחוקק סבר בשעתו, כי יש להעדיף את עניינם של בעלי מקרקעין שהופקעו על פני עניינם של תובעים בתביעות כספיות רגילות.

מכל המקובץ מתבקשת איפוא המסקנה, כי אין הצדקה לכך, ששיעור הריבית הצמודה על פיצויי ההפקעה יעמוד על 1.5% לשנה, אלא יש להשוותו לפחות לשיעור הריבית הצמודה שלפי סעיף 8א לחוק פסיקת ריבית והצמדה. תיקון שיעור הריבית צריך להיעשות החל מהמועד שבו נקבעה הריבית הצמודה בחוק פסיקת ריבית והצמדה (13.4.1989) ואילך.

ראוי היה ששר האוצר יפעיל את סמכותו שעל-פי סעיף 12 לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור ויתקן את שיעור הריבית ואת תקופתה. ברם, לשר האוצר יש תמריץ שלילי להגדיל את שיעור הריבית ואת תקופת הצמדתה, הואיל וחלק גדול מההפקעות במדינת ישראל מבוצע על-ידי בתוקף סמכותו שבחוק המרכזי המקנה סמכויות הפקעה - פקודת הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור), 1943. תיקון שיעור הריבית ותקופתה על-ידי שר האוצר יאלץ אותו להגדיל את תשלומי פיצויי ההפקעה, ואין להניח, כי שר האוצר חפץ בכך. במצב דברים זה, אי-הפעלת שיקול-הדעת הנתון לשר האוצר בסעיף 12 לחוק אינו סביר ואינו מידתי. שומה איפוא על בית המשפט לעשות שימוש בסמכותו ולתקן את הוראתו של סעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור. התיקון יכול להעשות במסגרת אחת משתי תביעות: עתירה לבג"ץ שתוגש כנגד שר האוצר ועילתה אי-הפעלת סמכותו שעל-פי סעיף 12 לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור, או במסגרת תביעה לפיצויי הפקעה, שאחת מעילותיה היא תיקון מס' 8 של סעיף 8(א) לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור.

14. סעיף 1 לחוק לתיקון דיני הרכישה לצרכי ציבור (תיקון מס' 2), התשל"ז-1977.

15. סעיף 2 לחוק פסיקת ריבית (תיקון מס' 3), התשל"ט-1978.

16. סעיף 1 לחוק פסיקת ריבית והצמדה (תיקון מס' 4), התשמ"ד-1984.